

ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО. ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ТА КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА. ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Бойко Н. М.

СТОРОНИ ТА ЗМІСТ ДОГОВОРУ ПОЗИЧКИ

УДК 347.455

Інститут позички, як самостійний інститут в цивільному законодавстві України виник унаслідок рецепції римського права і ґрунтується на римському договорі *commodatum*. Самостійність договору позички пояснюється не лише встановленням його істотних умов, а й визначенням сторін договору позички, їх прав та обов'язків. [8]

За договором позички одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку (ч.1 ст.827 ЦК України).

Сторонами договору позички є позичкодавець і користувач.

Передати річ у позичку може як фізична, так і юридична особа, яка має відповідні повноваження щодо розпорядження річчю. Це стосується, насамперед, власника, а також осіб, які ним уповноважені. Серед них можуть бути довірчі управителі, що здійснюють розпорядчі функції за правом володіння чужим майном. Право володіння виникає на підставі договору з власником або особою, якій майно було передано власником, а також на інших підставах, встановлених законом. [7]

Перехід права власності на річ, передану у позичку, не є підставою для зміни чи розірвання договору позички. Зміна позичкодавця не впливає на дію договору позички, продовжуючи обтяжувати нового власника. У разі смерті фізичної особи – позичкодавця – або реорганізації (ліквідації) юридичної особи – позичкодавця – права та обов'язки позичкодавця переходять до спадкоємця (правонаступника) чи іншої особи, до якої перейшло право власності на річ або інше право, на підставі якого річ була передана у позичку. [6] Винятком з цього правила є договори позички, укладені на невизначений строк, коли в особи, яка стала власником речі, виникає право вимагати розірвання договору. У той же час при переході права власності на предмет позички до іншого власника без правонаступництва, наприклад, при конфіскації, реквізиції до нового власника права та обов'язки колишнього власника не переходять, а договір позички припиняє свою дію. При цьому особа, яка стала власником речі, переданої у користування, має право вимагати розірвання договору, укладеного без зазначення строку, але з попереднім повідомленням про це користувача у строк, що відповідає меті позички. Тобто новий власник речі повинен надати користувачу час для закінчення тих дій, для яких річ передавалася у позичку. [2]

Та обставина, що передача речі у користування за договором позички відбувається безоплатно, зумовила необхідність обмежити в ряді випадків можливість укладення цього договору. Однією з таких обмежувальних норм є ч.2 ст.829 ЦК України, яка забороняє юридичній особі, що займається підприємництвом, передавати речі у безоплатне користування особі, яка є її засновником, учасником, керівником, членом її органу управління або контролю. Загальною рисою цих осіб є те, що кожна з них може прямо або побічно впливати на формування волі юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності укласти договір позички, спрямований на отримання вигоди особами зазначеними у ч.2 ст.829 ЦК України, всупереч інтересам самої організації, з якою вони пов'язані. [9]

Користувачем є особа, яка отримує річ у користування. Нею може бути будь-яка фізична або юридична особа у межах своєї правосуб'єктності. Але за бажанням позичкодавця отримувати в позичку певні речі можуть лише спеціальні суб'єкти. Наприклад, санаторій надає місця на своєму пляжі лише особам, які перебувають у ньому, а не будь-яким іншим. [3]

У разі реорганізації юридичної особи – користувача, його права та обов'язки за договором переходять до його правонаступника, якщо інше не передбачено у договорі. Якщо ж юридична особа – користувач – ліквідується, договір позички припиняється (ст.835 ЦК України). Такі ж наслідки викликає і смерть фізичної особи – користувача. Річ, отримана за договором позички, не входить до складу спадкової маси, навіть тоді, коли вона є нерухомістю, що відрізняє це право від орендного права на нерухомість (ч.2 ст.824 ЦК України).

Однак, хоча таке правило зумовлено переважно фідучіарним характером договору позички, воно не є імперативним, а отже, сторони можуть домовитися при укладенні договору про використання речі, наприклад, спадкоємцями користувача. [4]

Зміст договору позички становлять права та обов'язки позичкодавця та користувача (сторін договору).

Як і у будь-якому цивільно-правовому договорі права та обов'язки – за договором позички визначаються сторонами. Проте закон визначає й загальні права та обов'язки сторін. [1]

Права позичкодавця:

1. Залишаючись власником речі, позичкодавець може відчужувати річ, передану у користування. Але на відміну від договору майнового найму (оренди) користувач не отримує переважного права на купівлю речі, переданої йому в користування (ч.2 ст.832 ЦК України).

2. Позичкодавець має право вимагати розірвання договору, якщо у зв'язку з непередбачуваними обставинами річ стала потрібна позичкодавцю, а також у випадках, коли користувач використовував річ не за її призначенням чи відповідно до мети, визначеної у договорі, або самочинно передав річ у користування іншій особі чи поводиться з нею так, що вона може бути знищена або пошкоджена (ч.2 ст.834 ЦК України).

3. Позичкодавець може вимагати повернення речі після закінчення договору у стані, в якому вона була одержана, з урахуванням нормального зносу, або у стані, який було обумовлено в договорі.

4. Якщо договір позички укладено на невизначений строк, позичкодавець може у будь-який час вимагати розірвання договору, письмово попередивши про це користувача не менш як за один місяць, а у разі позички нерухомого майна – за три місяці, якщо інший строк попередження не встановлений законом чи договором.

5. Якщо після припинення договору користувач не повертає річ, позичкодавець має право вимагати її примусового повернення, а також відшкодування завданих збитків.

Обов'язки позичкодавця:

1. Позичкодавець зобов'язаний негайно або у зазначений у договорі строк передати та забезпечити користування обумовленою у договорі річчю протягом усього строку дії договору. Також у разі необхідності позичкодавець зобов'язаний оформити всі необхідні документи, що засвідчують передачу речі у користування, наприклад, підписати акт здачі прийомки, оформити документ на керування транспортним засобом тощо. Річ має бути передана з усіма належностями, якщо інше не встановлено договором або законом, наприклад, при передачі музичного інструмента має бути переданий і футляр до нього. Аналогічне правило застосовується і при передачі складної речі – позичкодавець повинен передати користувачеві всі її складові частини, якщо інше не встановлено договором.

2. При передачі майна позичкодавець зобов'язаний попередити користувача про особливі властивості та недоліки речі, які йому відомі і які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна користувача або інших осіб чи призвести до пошкодження самої речі під час користування нею. Крім цього, позичкодавець не відповідає за ті недоліки, які мали бути виявлені користувачем під час прийняття речі при укладенні договору.

3. Як і в договорі майнового найму позичкодавець зобов'язаний здійснювати капітальний ремонт, якщо інше не встановлено законом або договором (ст. 776 ЦК).

4. При заподіянні шкоди переданої у позичку річчю позичкодавець повинен нести відповідальність перед третіми особами, якщо буде встановлено, що це сталося внаслідок особливих властивостей або недоліків речі, про наявність яких користувач не знав і не міг знати. При цьому умова щодо звільнення позичкодавця від вказаної відповідальності є нікчемною.

5. Позичкодавець зобов'язаний попередити користувача про всі права третіх осіб на річ (сервітут, право застави тощо). Передача речі у безоплатне користування не викликає припинення або зміни прав третіх осіб на цю річ. Як і в договорі майнового найму ці прав зберігають свою силу і після укладення договору позички, обтяжуючи собою річ. У разі невиконання позичкодавцем зазначеного обов'язку, користувач має право вимагати відшкодування завданих збитків.

6. Власником речі, яка передана у безоплатне користування, залишається позичкодавець, а отже, на нього покладається ризик її випадкового знищення

та пошкодження. Однак за певних обставин (як виняток із загального правила встановленого у ст.323 ЦК) власник може звільнитися від несення ризику випадкового знищення та пошкодження речі. Він може покладатися на користувача у таких випадках: а) якщо річ знищена чи пошкоджена у зв'язку з користуванням нею не за призначенням або в супереч умовам договору; б) якщо річ була самочинно передана користувачем іншій особі.

Права користувача.

Право користувача користуватися річчю має зобов'язальну природу. У той же час користувач, як і будь-який інший титульний володілець, отримає речово-правовий захист згідно зі ст.396 ЦК, у тому числі й від власника майна.

1. Користувач має право вимагати від позичкодавця передавання йому речі у безоплатне користування.

2. У випадку невиконання позичкодавцем обов'язку передати річ у користування, користувач має право вимагати розірвання договору позички та відшкодування завданих збитків.

3. Вимагати від позичкодавця здійснення капітального ремонту речі.

4. Під час дії договору користувач може здійснювати за згодою позичкодавця поліпшення речі, яка є предметом договору. У цьому випадку користувач має право на відшкодування вартості необхідних витрат, а якщо поліпшення можуть бути відокремлені від речі без її пошкодження, користувач має право на їх вилучення.

5. Оскільки позичка має безоплатний характер, користувач має право в односторонньому порядку відмовитися від договору позички та повернути річ у будь-який час до закінчення дії строку договору, що не впливатиме негативно на майнові інтереси позичкодавця.

Обов'язки користувача:

1. При прийманні речі користувач зобов'язаний перевірити її справність. У разі невиконання користувачем цього обов'язку річ вважається такою, що передана йому у належному стані.

2. Отримавши майно у тимчасове безоплатне користування, користувач зобов'язаний користуватися ним у відповідності з його призначенням чи відповідно до мети, визначеної у договорі. Якщо договором не встановлено цільове використання речі, користувач зобов'язаний використовувати її за призначенням. При цьому користувач несе звичайні витрати щодо підтримання належного стану речі, переданої йому в користування, у тому числі й витрати на проведення її поточного ремонту.

3. Після закінчення строку договору користувач повинен повернути річ у такому стані, в якому вона була на момент її передавання (ст.833 ЦК) з урахуванням нормального зносу, або у стані, який було обумовлено в договорі.

4. За загальним правилом користувач зобов'язаний використовувати особисто, якщо інше не встановлено договором. Майно може бути передане користувачем третій особі лише за згодою позичкодавця.

5. У випадку дострокового розірвання договору щодо речі, яка потребує особливого договору або зберігання, користувач зобов'язаний попередити про це позичкодавця не менш, ніж за сім днів до повернення речі. [5]

Підеумовуючи зазначимо, що чітке визначення прав та обов'язків сторін договору позички, належне закріплення їх на законодавчому рівні впливає на виконання та дотримання умов договору, порядок його зміни, розірвання чи припинення.

1. Брагинський М. П., Витрянский В. В. *Договорное право*. – М.: Статут, 2000. – 218с.
2. Борисова В. І., Спасибо-Фатеева І. В. *Цивільне право України. Підручник: у 2-х т. Особлива частина*. – К.: Юрінком Інтер, 2004.
3. Дзера О. В., Кузнєцова Н. С. *Цивільне право України: Книга 2-га. Підручник*. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 640с.
4. Зайка Ю. О. *Українське цивільне право. Навч. посіб.* – К.: Істина, 2005. – 312с.
5. Кройтор В. А., Чалий Ю. І. *Цивільне право України. Навч. посіб.* – Харків, 2010. – 516с.
6. Мазур О. С. – *Цивільне право України. Навч. посіб. для дистанц. навчання*. – К.: Ун-т «України», 2005. – 287с.
7. Панченко М. І. – *Цивільне право України. Навч. посіб.* – К.: Знання, 2005. – 583с.
8. Рамовська З. В. *Українське цивільне право: Особлива частина. Академічний курс. Підручник*. – К.: Атіка, 2005. – 560с.
9. Шевченко Я. М. *Цивільне право України: Академічний курс. Підручник: у 2-х т. Особлива частина*. – К.: Ін Юре, 2006.
10. *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.: Офіційний текст*. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 464с.

Бойко Н. М. Сторони договору позички

У статті автор досліджує правові ознаки сторін договору позички, виокремлюючи їх особливості. Окрема увага приділяється аналізу прав та обов'язків сторін договору позички на основі цивільного законодавства України.

Ключові слова: договір позички, сторони договору, права та обов'язки сторін.

Бойко Н. М. Сторони договору суди

В статье автор исследует правовые признаки сторон договора ссуды, выделяя их особенности. Особое внимание уделяется анализу прав и обязанностей сторон договора ссуды на основе гражданского законодательства Украины.

Ключевые слова: договор ссуды, стороны договора, права и обязанности сторон.

Boyko N. M. Parties to the contract loans

The article explores the legal parties signs the contract loans, extracted their features. Special attention is paid to the analysis of rights and obligations of parties to contract loans on the basis of civil legislation of Ukraine.

Keywords: contract loans, parties to the agreement, the rights and obligations of the parties.

ВАСИЛЬЄВА В. В.

МІСЦЕ ДОГОВОРУ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ ЙОГО ОЗНАК

УДК 347.44

Актуальність теми. Дана стаття присвячена загальним теоретичним питанням поняття та ознак договору, значення якого в сучасному суспільному